

**Міністерство освіти і науки України
Харківська національна академія міського господарства**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійного вивчення курсу

«ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ»

(для студентів заочної форми навчання напряму підготовки
0501 – «Економіка та підприємництво» (6.030504 – «Економіка підприємства»,
6.030509 – «облік і аудит») і слухачів другої вищої освіти спеціальностей
7.050107 – «Економіка підприємства» і 7.050106 – «Облік і аудит»)

Харків ХНАМГ 2008

Методичні вказівки для самостійного вивчення курсу «Економічні ризики» (для студентів заочної форми навчання напряму підготовки 0501 – «Економіка та підприємництво» (6.030504 – «Економіка підприємства», 6.030509 – «облік і аудит») і слухачів другої вищої освіти спеціальностей 7.050107 – «Економіка підприємства» і 7.050106 – «Облік і аудит») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: Леонт'єва Ю.Ю., Кожокіна К.О. – Х.: ХНАМГ, 2008.- 28 с.

Рецензент: д.е.н., проф. А.Є. Ачкасов

Рекомендовано кафедрою економіки і управління будівництвом і міським господарством ФПО і ЗН, протокол № 1 від 27 серпня 2007 р.

ПЕРЕДМОВА	4
1. Зміст дисципліни	5
1.1. Змістові модулі.....	5
1.2. Розгорнутий зміст дисципліни.....	5
1.3. Плани лекцій.....	8
2. Самостійна робота студентів.	10
2.1. Теми рефератів.	10
2.2. Тестові завдання з курсу.....	11
3. Поточний і підсумковий контроль знань.....	23
3.1. Критерії оцінювання знань студентів	23
3.2. Контрольні питання до заліку.....	24
Список літератури	27

ПЕРЕДМОВА

Ризик - невід’ємна складова частина людського життя. Він породжується невизначеністю, відсутністю достатньо повної інформації про подію чи явище, та неможливістю прогнозувати розвиток подій. Ризик виникає тоді, коли рішення вибирається з декількох можливих варіантів і немає впевненості, що воно найефективніше.

Можна приймати рішення і запроваджувати дії, направлені на зменшення ризику, але позбутися його неможливо. Ситуації, коли ризик відсутній, в економіці майже не зустрічаються. Більшість ситуацій, яким притаманний ризик, є важко прогнозованими й контрольованими, тому усунути ризик повністю майже неможливо. Це є причиною того, що навіть ідеальні з першого погляду рішення приводять до збитків.

За умов сучасної української економіки проблема економічних ризиків є особливо гострою через нестабільність податкового режиму, падіння курсу національної валюти, низьку купівельну спроможність значної частини населення. Тому для підприємців, які мають справу з вітчизняним ринком, особливо важливо ретельно виявляти можливий вплив економічних ризиків.

Мета і завдання вивчення дисципліни: набуття знань майбутніми спеціалістами в галузі системного аналізу категорії активного ризику різноманітного спектра економічних проблем з використанням спеціальних економіко-математичних методів.

Предмет вивчення дисципліни:

- розширення і поглиблення знань якісних і кількісних особливостей економічних процесів з урахуванням економічних ризиків;
- оволодіння методологією і методикою побудови, аналізу та використанням економіко-математичних методів, що враховують економічні ризики;
- вивчення типових заходів моделювання та вимірювання економічного ризику в процесі прийняття управлінських рішень, оволодіння відповідним апаратом з метою практичного використання у вирішенні різноманітних економічних проблем.

Курс ґрунтується на знаннях, отриманих при вивченні таких економічних курсів, як «Економічна теорія», «Макроекономіка», «Мікроекономіка», «Теорія ймовірностей», «Системний аналіз» та інших курсів варіативної частини навчального плану ВНЗ.

Важливість курсу визначається сучасними умовами розвитку світового господарства та необхідністю інтеграції України як самостійної держави в світове господарство. Основна увага приділяється виявленню слабких місць управлінських рішень і сфери ризику в господарській діяльності, можливостям переходу від ситуації невизначеності до ситуації ризику, основним способам та методам оцінки й оптимізації ризику.

1. Зміст дисципліни поділено на два навчальні модулі, що складаються з дев'яти тем теоретичного й практичного спрямування.

1.1 Змістові модулі:

Змістовий модуль 1	Ризик у господарській діяльності підприємств в умовах ринкових відносин
---------------------------	--

Тема 1. Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств.

Тема 2. Сутність і класифікація економічних ризиків. Ризики у виробничій діяльності. Фінансові ризики. Банківські ризики.

Тема 3. Теорія корисності і прийняття рішень в умовах ризику.

Змістовий модуль 2	Методи оцінки і зниження економічних ризиків
---------------------------	---

Тема 4. Методи оцінки економічних ризиків, класифікація вимірів ризику.

Тема 5. Система кількісних оцінок економічного ризику.

Тема 6. Експертні оцінки виміру ризику.

Тема 7. Ризик і теорія ігор.

Тема 8. Ризик на фінансовому ринку.

Тема 9. Методи зниження ризику в різних сферах діяльності виробників.

1.2. Розгорнутий зміст дисципліни

Змістовий модуль 1

Ризик у господарській діяльності підприємств в умовах ринкових відносин

Тема 1. Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств.

Об'єктивність постановки проблеми економічного ризику, його сутність. Поняття «визначеність», «ризик», «невизначеність», їхні якісні відмінності. Прийняття управлінських рішень в умовах визначеності, ризику й невизначеності. Ситуації, пов'язані з ризиком. Вплив обсягу одержуваної релевантної інформації на величину ризику й очікуваного доходу.

Поняття «економічний ризик», «об'єкт» і «суб'єкт» ризику. Об'єктивні й суб'єктивні джерела виникнення ризику. Аналіз ситуацій виникнення ризиків. Причини виникнення максимального ризику.

Політика керування ризиком, її роль у цілеспрямованому розвитку підприємства (фірми). Визначення стратегії ризику, його границь (діапазонів), оцінка ризику - основні напрямки політики керування ризиком.

Принципи керування ризиком.

Тема 2. Сутність і класифікація економічних ризиків. Ризики у виробничій діяльності. Фінансові ризики. Банківські ризики.

Класифікація ризиків за: рівнем економічного керування; тривалістю впливу ризику; сферою діяльності виробника; характером прояву; систематичністю впливу.

Аналіз спектра ризиків, що впливають на діяльність виробників. Зовнішні й внутрішні ризики виробників. Категорії страхового, валютного й ризику форс-мажорних обставин,

Внутрішні економічні ризики як відбиття діяльності господарюючих суб'єктів. Поняття систематичних ризиків: ризик інфляції, зміни процентних ставок, падіння загальноринкових. Сутність несистематичних ризиків; галузевий і фінансовий ризики.

Історія виникнення теорій ризику. Основоположник теорій ризику – Г. Маркович і його теорія ефективного портфеля.

Тема 3. Теорія корисності й прийняття рішень в умовах ризику.

Вибір в умовах ризику. Ризик у загальній статистичній теорії прийняття рішень. Фактори, що впливають на величину ризику при прийнятті рішень. Концепція корисності фон Неймана - Моргенштерна, основні аксіоми. Поводження суб'єкта господарювання залежно від його схильності до ризику. Побудова функції корисності ЛПР на основі його відношення до ризику. Максимізація очікуваної корисності.

Аналіз ризику за допомогою функції корисності. Локальна й глобальна відмова від ризику. Відмова від ризику за розміром його наслідків.

«Портфельний» підхід до теорії грошей. Можливості й мети переваги інвестора. Формування співвідношень між кількістю грошей і цінних паперів, між ризиком і рівнем доходу.

Змістовий модуль 2

Методи оцінки й зниження економічних ризиків

Тема 4. Методи оцінки економічних ризиків, класифікація вимірів ризику.

Розмаїтість методів виміру ризику. Класифікація методів: загальні й спеціальні; кількісні і якісні.

Загальні методи виміру економічного ризику.

Статистичний метод. Крива Лоренца й спосіб її побудови. Оцінка ризику за допомогою формули проф. Маслова. Класифікація областей ризику.

Метод аналізу доцільності витрат. Поняття і формування областей ризику. Показники забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього формування.

Аналітичний метод виміру ризику. Зменшення ризику за рахунок вивчення механізму формування прибутку. Аналіз чутливості моделі. Аналіз величини відносних ризиків.

Метод аналогій. Використання баз даних при визначенні ризику аналогічних проектів. Вивчення життєвого циклу проектів. Диверсифікованість ризику за стадіями життєвого циклу.

Тема 5. Система кількісних оцінок економічного ризику.

Кількісна оцінка як основа для використання статистичних методів виміру економічного ризику. Загальні підходи до кількісної оцінки ризику в спектрі економічних проблем.

Основні категорії ризику. Рівень ризику й ризик часу.

Відносні оцінки ризику: премія за ризик, мінливість очікуваних результатів.

Імовірність настання події - основа кількісної оцінки ризику. Об'єктивна й суб'єктивна ймовірності. Критерії вибору ступеня ризику.

Абсолютні оцінки ризику; дисперсія результатів, стандартне відхилення.

Визначення форми розподілу характеристик економічних процесів.

Коефіцієнт ризику, характер його змін. Основні властивості коефіцієнта ризику, діапазон його змін. Емпіричне визначення коефіцієнта ризику.

Тема 6. Експертні оцінки виміру ризику.

Характеристика експертних процедур. Загальна схема експертизи. Підготовка експертизи.

Методи обробки експертної інформації: статистичні методи, алгебраїчні методи й т.п.

Оцінка погодженості думок експертів. Коефіцієнт конкордації. Аналіз рівня країнового ризику: індекс БЕРІ.

Тема 7. Ризик і теорія ігор.

Основні поняття ігор. Ціль гри. Класифікації ігор. Рівноважна стратегія й ризикова стратегія. Ризик в іграх природи й в іграх проти гравця.

Критерії прийняття оптимальних рішень: Лапласа, Вальда, Гурвіца, Севіджа, Байєсса, Ходжеса-Лемана.

Вибір оптимальної стратегії розвитку фірми в умовах ризику й невизначеності.

Тема 8. Ризик на фінансовому ринку.

Сучасна фінансова теорія і ринок капітальних активів. Співвідношення ризику й доходу. Оцінка віддачі від вкладених коштів.

Розрахунок очікуваних доходів в умовах ризику й невизначеності. Коефіцієнт варіації як критерій вкладення грошей в інвестиційний проект.

Статистична модель вибору портфеля інвестора. Ризик портфеля. Ефект диверсифікованості портфеля. Коваріація і мінливість.

Визначення ризику й віддачі за допомогою моделі оцінки капітальних активів (МОКА). Міра чутливості цінних паперів до ринку. Визначення необхідної норми прибутковості проекту.

Визначення ризику з використанням ліній надійності ринку. Ринок і загальна рівновага.

Методи визначення доцільності інвестицій з урахуванням ризику: метод еквівалента впевненості; аналіз чутливості реагування.

Тема 9. Методи зниження ризику в різних сферах діяльності виробників.

Способи й принципи зниження ризику: запобігання ризику, утримання ризику, передача й зниження ступеня ризику.

Методи зниження ризику на сучасному фінансовому ринку. Фінансові ф'ючерси й опціони. Хеджування контрактів і опціонів.

Керування валютними ризиками. Методи зниження валютного ризику.

Методи зниження банківського ризику.

Страховання операцій із цінними паперами.

1.3. Плани лекцій

Змістовий модуль 1. Ризик у господарській діяльності підприємств в умовах ринкових відносин

Тема 1. Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств.

1. Об'єктивність постановки проблеми економічного ризику, його суть.
2. Об'єктивні й суб'єктивні джерела виникнення ризику.
3. Політика керування ризиком.
4. Принципи керування ризиком.

Література: осн. 2, 3, 4, 5, 6, 8 – , додат. – 3, 4.

Тема 2. Сутність і класифікація економічних ризиків. Ризики у виробничій діяльності. Фінансові ризики. Банківські ризики.

1. Класифікація ризиків.
2. Аналіз спектра ризиків.
3. Сутність ризиків.
4. Історія виникнення теорій ризиків.

Література: осн. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. – 3, 4.

Тема 3. Теорія корисності й прийняття рішень в умовах ризику.

1. Вибір в умовах ризику.
2. Аналіз ризику за допомогою функції корисності.
3. «Портфельний» підхід до теорії грошей.

Література: осн. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. – 2, 3, 4.

Змістовий модуль 2. Методи оцінки і зниження економічних ризиків

Тема 4. Методи оцінки економічних ризиків, класифікація вимірів ризику.

1. Розмаїтість методів виміру ризику.
2. Загальні методи виміру економічного ризику.
3. Статистичний метод.

4. Метод аналізу доцільності витрат.
5. Аналітичний метод виміру ризику.
6. Метод аналогій.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. –.1, 2, 3, 4.

Тема 5. Система кількісних оцінок економічного ризику.

1. Кількісна оцінка економічного ризику.
2. Основні категорії ризику.
3. Відносні оцінки ризику.
4. Імовірність настання.
5. Абсолютні оцінки ризику.
6. Визначення форми розподілу характеристик економічних процесів.
7. Коефіцієнт ризику.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. –.1, 2, 3, 4.

Тема 6. Експертні оцінки виміру ризику.

1. Характеристика експертних процедур.
2. Методи обробки експертної інформації.
3. Оцінка погодженості думок експертів.
4. Аналіз рівня странового ризику.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. –.1, 2, 3, 4.

Тема 7. Ризик і теорія ігор.

1. Основні поняття ігор.
2. Критерії прийняття оптимальних рішень.
3. Вибір оптимальної стратегії розвитку фірми в умовах ризику й невизначеності.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. –.1, 2, 3, 4.

Тема 8. Ризик на фінансовому ринку.

1. Сучасна фінансова теорія і ринок капітальних активів.
2. Розрахунок очікуваних доходів в умовах ризику й невизначеності.
3. Статистична модель вибору портфеля інвестора.
4. Визначення ризику й віддачі за допомогою моделі оцінки капітальних активів. Визначення ризику з використанням ліній надійності ринку. Методи визначення доцільності інвестицій з урахуванням ризику.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. –.1, 2, 3, 4.

Тема 9. Методи зниження ризику в різних сферах діяльності виробників.

1. Способи й принципи зниження ризику.
2. Методи зниження ризику на сучасному фінансовому ринку.
3. Керування валютними ризиками.
4. Методи зниження банківського ризику.
5. Страхування операцій з цінними паперами.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 – , додат. –.1, 2, 3, 4.

2. Самостійна робота студентів

Самостійна робота студентів спрямована на поглиблення вивчення курсу «Економічні ризики». Запропоновані завдання надають студентам можливість закріпити теоретичний матеріал, розглянути окремі питання курсу більш детально, провести самоконтроль знань.

Завдання для самостійної роботи складаються з :

- тем рефератів, які є альтернативою теоретичних питань контрольної роботи. Проблеми, що розглядаються при виконанні реферативних робіт, спрямовані на розвиток творчих здібностей студентів, вміння висловлювати власні міркування на основі засвоєного матеріалу і оцінювати нові факти;
- тестових завдань, які містять три частини:
 - у першій студенту треба дати визначення запропонованих понять;
 - у другій треба визначити поняття, що характеризують запропоновані визначення;
 - у третій із запропонованих варіантів відповідей треба обрати декілька відповідей (3-4 відповіді);

2.1. Теми рефератів

Тема 1. Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств.

- Ідентифікація ризику як перший етап його оцінки й обґрунтування.
- Поведінка суб'єктів ризику.
- Ставлення до ризику й ефективність ризику.
- Основні причини економічного ризику.

Тема 2. Сутність і класифікація економічних ризиків. Ризики у виробничій діяльності. Фінансові ризики. Банківські ризики.

- Алгоритм оцінки й обґрунтування господарського ризику.
- Види втрат у підприємницькій діяльності.
- Ризики у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання.
- Основи формування моделі управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання.
- Діяльність операційних підрозділів банків щодо зменшення ризиків.
- Банківські операції, пов'язані з ризиками.

Тема 3. Теорія корисності й прийняття рішень в умовах ризику.

- Концепція корисності.
- Корисність за Нейманом. Сподівана корисність.
- Різні схильності до ризику і корисність.
- Криві байдужості.

Тема 4. Методи оцінки економічних ризиків, класифікація вимірів ризику.

- Оцінка ризику: рівень ризику і ризик часу.
- Статистичний метод оцінки економічного ризику.
- Метод доцільності затрат.
- Метод експертних оцінок.

- Аналітичний метод оцінки економічного ризику.
- Метод аналогів.

Тема 5. Система кількісних оцінок економічного ризику.

- Ризик і нерівність Чебишева.
- Допустимий критичний і катастрофічний ризик. Крива щільності розподілу ймовірності настання випадкових втрат.
- Оцінка ризику ліквідності.

Тема 6. Експертні оцінки виміру ризику.

- Переваги експертного методу оцінки ризику.
- Найпопулярніший метод експертної оцінки ризику.
- Поведінка експертів в умовах значого браку інформації.

Тема 7. Ризик і теорія ігор.

- Концепція теорії гри та її використання.
- Теоретико-ігрова модель та її основні компоненти.
- Творча й формальна складові теоретико-ігрової моделі з урахуванням невизначеності, конфліктності і зумовленого ними ризику.
- Інформаційні ситуації та критерії прийняття рішень в умовах ризику.
- Функціонал ризику і вибір раціональної стратегії.

Тема 8. Ризик на фінансовому ринку.

- Основні принципи розробки інвестиційної стратегії з урахуванням ризику.
- Показники оцінки інвестиційних проектів з урахуванням ризику.
- Методи оцінки ризику і прийняття інвестиційних рішень.
- Вплив інвестиційних проектів на ризик підприємства. Оцінка ризику проекту на основі лінії ринку капіталів.
- Принципи формування інвестиційного портфеля з врахуванням ризику.

Тема 9. Методи зниження ризику в різних сферах діяльності виробників.

- Принципи менеджменту ризику. Класифікація ризиків за способом мінімізації.
- Диверсифікація як спосіб зниження ризику.
- Теорія портфеля.
- Запаси і резерви як спосіб зниження ризиків.
- Страхування ризику.

2.2. Тестові завдання з курсу

Змістовий модуль 1. Ризик у господарській діяльності підприємств в умовах ринкових відносин

Тема 1. Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств.

Дайте визначення таких понять:

- Економічні ризики.
- Визначеність.
- Невизначеність.
- Релевантна інформація.
- Об'єкт ризику.

Суб'єкт ризику.
Стратегія ризику.
Діапазони ризику.
Оцінка ризику.

Яке поняття характеризує наведене визначення:

- Можливість небезпеки або як дія «наудачу», сподіваючись на щасливий результат.
- Ймовірність виникнення збитків або недоодержання доходів у порівнянні з прогнозованим варіантом.
- Ймовірність (загроза) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоодержання доходів або поява додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності.
- Можливість відхилення від мети, заради досягнення якої було прийнято управлінське рішення.
- Діяльність виробничих підприємств, фірм усіх видів власності, банків, інвестиційних фондів, тобто діяльність усього того, що об'єднується категоріями виробників і підприємців.
- Менеджер, керівник, тобто особа, якщо приймає рішення (ОПР). Саме від того, наскільки кваліфіковане й обґрунтоване управлінське рішення, багато в чому залежить ступінь ризику, якому може бути піддана діяльність підприємства.
- Цілеспрямований розвиток фірми з мінімізацією втрат.

Оберіть правильну відповідь:

1. Економічний ризик - це:

- а) відхилення від мети, заради якої було прийнято управлінське рішення;
- б) завдання несподіваних збитків;
- в) непевність в імовірності настання певного результату
- г) додаткова одиниця інформації.

2. Рішення приймаються в умовах визначеності, коли ОПР...

- а) у точності знає результат даного рішення;
- б) знає ймовірність настання даного результату;
- в) нічого не знає про наслідки прийнятого рішення;
- г) немає правильної відповіді.

3. Зіштовхуючись з невизначеністю, керівник може використати наступні можливості:

- а) зробити декомпозицію проблеми;
- б) діяти відповідно до минулого досвіду, покладаючись на інтуїцію;
- в) всі відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

4. Визначіть, яке з перерахованих нижче понять відноситься до суб'єктивних причин виникнення ризиків:

- а) інфляція;
- б) політичні й економічні кризи;
- в) організація праці;
- г) конкуренція.

Тема 2. Сутність і класифікація економічних ризиків. Ризики у виробничій діяльності. Фінансові ризики. Банківські ризики.

Дайте визначення таких понять:

Класифікаційні ознаки ризиків.

Види ризиків господарюючих суб'єктів.

Складені ризики.

Локальні ризики.

Систематичні ризики.

Несистематичні ризики.

Ризик ліквідності.

Ризик упущеної фінансової вигоди.

Процентний ризик, або ризик зміни процентної ставки.

Ринковий ризик.

Яке поняття характеризує наведене визначення;

- Ризик даного інвестора, його можна зменшити шляхом ведення правильної інвестиційної політики фірми.
- Частина загального ризику, що залежить від загального стану економіки країни.
- Ризик недоодержання очікуваного доходу по яких-небудь фінансових активах у зв'язку з падінням цін на всі цінні папери, що звертаються на ринку.
- Можливість втрат через скорочення чистого прибутку за даний період внаслідок зміни державних або банківських процентних ставок.
- Ризик настання непрямого фінансового збитку (або недоодержання прибутку) у результаті нездійснення якого-небудь заходу або зупинки господарської діяльності.
- Ризик, пов'язаний зі зміною справ в окремій галузі.
- Ризики, пов'язані з небажанням або неможливістю боржника (гаранта) розрахуватися за своїми обов'язками.
- Ризик збитків по конкретних операціях в іноземній валюті.
- Ризик, що виникає при переоцінці активів і пасивів закордонних філій і дочірніх фірм у національну валюту.

Оберіть правильну відповідь:

1. Область ризику - це:

- а) зона найбільш імовірного настання ризику;
- б) зона всіх втрат ринку;
- в) зона загальних втрат ринку, де втрати не перевищують деякого граничного значення;
- г) зона мінімальних втрат.

2. Несистематичний ризик - це:

- а) невизначеність в одержанні доходу взагалі або в одержанні того розміру доходу від інвестицій, на який розраховував інвестор;
- б) ризик, що залежить від загального стану економіки;
- в) і те й інше;
- г) немає правильної відповіді.

3. Ринковий ризик - це:

- а) скорочення чистого прибутку інвестора через падіння цін цінних паперів на ринку;
- б) скорочення чистого прибутку інвестора через зміну банківських ставок;
- в) скорочення чистого прибутку інвестора через зміну купівельної спроможності грошей;
- г) ризик невірного вибору певного цінного папера в порівнянні з іншими цінними паперами при формуванні портфеля.

4. Хто вважається родоначальником теорій ризику:

- а) М. Гордон;
- б) Г. Маркович;
- в) М. Шарп;
- г) К. Маркс.

Тема 3. Теорія корисності й прийняття рішень в умовах ризику.

Дайте визначення таких понять:

Корисність.

Статистична теорія ухвалення рішення.

Дерево рішень.

Два типи розгалужень дерева рішень.

Аксіома транзитивності.

Аксіома байдужності.

Аксіома незалежності.

Аксіома раціональності.

Очікувана вартість досконалої інформації.

Яке поняття характеризує наведене визначення:

- Збільшення очікуваного прибутку у випадку, коли ОПР може одержати абсолютно точну інформацію, що стосується досліджуваної випадкової змінної (однак ОПР заздалегідь не знає, яка буде ця інформація);
- ОПР, якому запропоновано два лотерейних квитки з ідентичними призами, вибере квиток з більшою ймовірністю виграшу;
- Якщо виграші А і В мають для ОПР однакову цінність, то однакову цінність матимуть для ОПР два ідентичних лотерейних квитки, які відрізняються лише тим, що перший пропонує як виграш А, а другий — В;
- якщо є три можливих результати — А, В і С і якщо ОПР віддає перевагу результату А результату В, а результат В — результату С, то повинна існувати така ймовірність Р, що для ОПР наступні дві альтернативи матимуть однакову цінність:
 - 1) одержати В напевно;
 - 2) гра, в якій ОПР виграє А з ймовірністю Р, або виграє С із ймовірністю (1 - Р).
- Якщо Ви віддасте перевагу результату А результату В, а результат В результату С, то можна зробити висновок, що Ви віддасте перевагу результату А результату С. Відіграє важливу роль у теорії споживчого

поводження.

- Розгалуження дерева рішень, що відповідає альтернативі, де шанс вибирає результат.
- Розгалуження дерева рішень, що відображає альтернативу, де рішення приймає ОПР.
- Завдання раціонального рішення як послідовність альтернатив, кожна з яких відображається розгалуженням дерева.
- Ступінь задоволення, що одержує суб'єкт від споживання товару або виконання якої-небудь дії.
- Особи, які приймають рішення.

Оберіть правильну відповідь:

1. Для вибору раціонального рішення по дереву рішень у вилиці шансу необхідно розрахувати:

- а) імовірність настання результату
- б) коефіцієнт варіації;
- в) дисперсію результату;
- г) математичне очікування доходу.

2. Дерево рішень представляє завдання вибору раціонального управлінського рішення як:

- а) сукупність альтернатив;
- б) безальтернативний варіант;
- в) взаємозв'язок альтернатив
- г) послідовність альтернатив.

3. Збільшення інформації про подію збільшить також очікуваний прибуток у випадку, якщо:

- а) ОПР має інформацію про досліджуваний процес;
- б) ОПР знає процентну ставку;
- в) ОПР знає інформацію про конкурентів
- г) ОПР знає ймовірність настання події.

4. Скільки необхідно заплатити за додаткову інформацію, надану консалтинговою фірмою:

- а) стільки, скільки фірма вкаже в договорі;
- б) таку інформацію здобувати не слід;
- в) величину, меншу, ніж очікувана вартість інформації;
- г) немає правильної відповіді.

Змістовий модуль 2. Методи оцінки і зниження економічних ризиків

Тема 4. Методи оцінки економічних ризиків, класифікація вимірів ризику.

Дайте визначення такого поняття:

Ризик часу.

Рівень ризику.

Безпечна ставка.

Премія за ризик.

Абсолютна оцінка ризику.

Відносна оцінка ризику.
Мінливість результату.
Коефіцієнт ризику.
Функція віддачі.

Яке поняття характеризує наведене визначення:

- Відхилення очікуваних результатів від середньої або очікуваної величини. Його можна також розглядати як шанс одержати збитки або дохід від інвестування якого-небудь проекту.
- Визначається шляхом порівняння ризикованості тих чи інших внесків.
- Процентна ставка, що нараховується на неризикові активи або на активи, що мають гарантований дохід (наприклад, державні облігації).
- Необхідна норма доходу понад забезпечений дохід на капітал.
- Можливість одержання певного результату.
- Пов'язане з невизначеністю ситуації, є середньозваженим всіх можливих результатів, де ймовірність кожного результату використовується як частота або ваги відповідного значення.
- Ступінь відхилення очікуваного значення від середньої величини.
- Середньозважене із квадратів відхилень дійсних результатів від середніх очікуваних.
- Є мірою ризику, є іменованою величиною, вказується в тих же одиницях, що й ознака, яка варіює.
- Відношення стандартного відхилення до середнього очікуваного значення, виражене у відсотках, показує ступінь відхилення очікуваних значень і є відносною оцінкою ризику.

Оберіть правильну відповідь:

1. Абсолютна оцінка ризику - це:

- а) математичне очікування настання результату;
- б) квантиль нормального розподілу;
- в) коефіцієнт варіації;
- г) стандартне відхилення.

2. Відносна оцінка ризику - це:

- а) математичне очікування настання результату;
- б) стандартне відхилення;
- в) коефіцієнт варіації;
- г) квантиль нормального розподілу.

3. Скільки необхідно заплатити за додаткову інформацію, надавану консалтинговою фірмою:

- а) стільки, скільки фірма вкаже в договорі;
- б) таку інформацію здобувати не слід;
- в) величину, меншу, ніж очікувана вартість інформації;
- г) немає правильної відповіді.

4. Премія за ризик - це:

- а) необхідна норма доходу понад забезпечений дохід на капітал;
- б) процентна ставка, що нараховують на безризикові активи;
- в) процентна ставка прибутковості акцій;

г) процентна ставка, що нараховується на малоризикові активи.

Тема 5. Система кількісних оцінок економічного ризику.

Дайте визначення такого поняття:

Загальні методи виміру ризику,

Спеціальні методи виміру ризику,

Кількісна оцінка ризику,

Вербальна оцінка ризику,

Частота виникнення втрат,

Крива ризику,

Рівень ризику,

Області стійкості фірми,

Балансова модель підприємства,

Основні показники оцінки привабливості інвестиційних проектів,

Трикомпонентний показник оцінки ризику.

Яке поняття характеризує наведене визначення:

- Методи виміру ризику, що застосовуються поза залежністю від сфери діяльності підприємців.
- Вимірюють ризик конкретної сфери діяльності виробників.
- Методи виміру ризику за допомогою експертного аналізу.
- Характеризуються одержанням кількісної оцінки, що є зручною для інтерпретації економістами.
- Полягає в тому, що для розрахунку ймовірностей виникнення втрат аналізуються всі статистичні дані, що стосуються результативності здійснення фірмою аналогічних операцій.
- Метод аналізу орієнтований на ідентифікацію потенційних зон ризику, виходячи з наявних на підприємстві джерел покриття запасів і витрат.
- Тривалість періоду, протягом якого сума чистих доходів, дисконтованих на момент завершення інвестицій, дорівнює сумі інвестицій.
- Являє собою суму дисконтованих фінансових підсумків за всі роки проекту, включаючи початок інвестицій.
- Розрахункова ставка відсотків, при якій капіталізація регулярно одержуваного доходу дає суму, рівну початковим інвестиціям, і, отже, вони окупаються.
- Являє собою співвідношення наведених доходів до наведених інвестиційних витрат.
- Припускає ретельне вивчення даних про наслідки впливу несприятливих факторів інших аналогічних проектів.

Оберіть правильну відповідь:

1. Загальними методами визначення ризику є:

- а) статистичний, аналітичний, метод аналізу доцільності витрат;
- б) метод лінії надійності ринку, модель оцінки капітальних активів;
- в) статистичний, метод лінії надійності ринку, модель оцінки капітальних активів;
- г) немає правильної відповіді.

2. Якісними методами визначення ризику є:

- а) статистичний, аналітичний, метод аналізу доцільності витрат;
- б) метод лінії надійності ринку, модель оцінки капітальних активів;
- в) експертні методи;
- г) немає правильної відповіді.

3. Аналітичний метод дозволяє оцінити ризик за допомогою наступних показників:

- а) коефіцієнта оборотності активів, періоду окупності, рентабельності, коефіцієнта ліквідності;
- б) коефіцієнта оборотності активів, періоду окупності, рентабельності, чистого приведенного доходу;
- в) внутрішньої норми прибутковості, періоду окупності, рентабельності, чистого приведенного доходу;
- г) немає правильної відповіді.

4. Трикомпонентний показник фінансової стабільності фірми застосовується в методі:

- а) статистичному;
- б) аналітичному;
- в) експертному;
- г) немає правильної відповіді.

Тема 6. Експертні оцінки виміру ризику.

Дайте визначення такого поняття:

Експертиза.

Вербальні оцінки.

Евристичні методи.

Метод сценаріїв.

Метод мозкової атаки.

Метод «Дельфі».

Індивідуальна оцінка.

Групова оцінка.

Індекс БЕРІ.

Яке поняття характеризує наведене визначення:

припускають використання думки, знання та інтуїції одного фахівця-експерта, засновані на принципах колективної думки експертів про перспективи розвитку об'єкта прогнозування.

- Орієнтований на відкриття нових ідей і досягнення згоди в групі експертів на основі інтуїтивного мислення.
- Полягає у проведенні опитування експертів з трьох турів, що дозволяє використати зворотний зв'язок шляхом ознайомлення експертів з результатами попереднього туру опитування і врахування цих результатів при оцінці значущості думок експертів.
- Дозволяє впорядкувати інформацію про взаємозв'язок розв'язуваної проблеми з іншими проблемами й про можливі шляхи розвитку.
- Використовується для поточного аналізу економіко-політичної ситуації в

будь-якій країні, регіоні або районі.

Оберіть правильну відповідь:

1. В якості «вимірювального приладу» для одержання оцінок в евристичних процедурах використовується:

- а) чоловік;
- б) модель;
- в) ЕОМ;
- г) всі відповіді правильні.

2. Метод «Дельфі» орієнтований на досягнення цілей експертизи на основі:

- а) інтуїтивного мислення;
- б) застосування різноманітних обчислювальних процедур;
- в) і те, й інше;
- г) немає правильної відповіді.

3. Особливість використання евристичних методів укладається в:

- а) строгої формалізації процедури одержання оцінки;
- б) відсутності строгих математичних доказів оптимальності одержуваних рішень;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

4. У чому різниця методів «мозкової атаки» і «колективної генерації ідей»?

- а) в організації і обліку результатів опитування;
- б) у методиці виявлення причин ризику;
- в) у кваліфікації експертів;
- г) у назві.

Тема 7. Ризик і теорія ігор.

Дайте визначення наступним поняттям:

Стратегія.

Гравець.

Платіжна матриця.

Матриця ризиків.

Класифікація ігор.

Нижня і верхня ціна гри.

Сідлова точка, критерій Байєса.

Критерій Лапласа.

Критерій Вальда.

Критерій Севіджа.

Критерій Гурвіца.

Критерій Ходжеса-Лемана.

Яке поняття характеризує наступне визначення:

- Ситуації, в яких важливу роль відіграють конфлікти й спільні дії.
- Може виникнути в результаті розходження цілей, що відбивають не тільки незбіжні інтереси різних сторін, але й численні інтереси тієї самої особи.
- Множина зацікавлених сторін.

- Можливі дії кожної із сторін.
- Інтереси сторін.
- Задається функцією виграшу, або платіжною матрицею.
- Стратегія, яку вибрав рядковий гравець.
- Елемент, для якого виконується умова $a_{ij}=a = \beta$.
- Даний критерій іноді називають критерієм крайнього песимізму, тому що оптимальну стратегію вибирають за нижньою ціною гри.
- Працює тільки з матрицею ризику й називається критерієм крайнього песимізму за ризиком, тому що він намагається мінімізувати «упущену вигоду».
- Пропонує компромісне правило вибору найбільш кращого варіанта.
- Використовує два суб'єктивних показники:
 - 1) розподіл ймовірностей p , відомий нам за критерієм Байєса;
 - 2) «параметр оптимізму» з критерію Гурвіца.

Оберіть правильну відповідь:

1. Конфліктом можна назвати:

- а) стратегію;
- б) опис дій супротивників;
- в) платіжну матрицю;
- г) немає правильної відповіді.

2. Предметом теорії ігор є:

- а) дія;
- б) конфлікт;
- в) ситуація;
- г) немає правильної відповіді.

3. Будь-яка гра задається:

- а) стратегією;
- б) описом дій супротивників;
- в) функцією виграшу;
- г) всі відповіді правильні.

4. Залежно від можливості попередніх переговорів між гравцями розрізняють...

- а) платіжні матриці;
- б) кінцеві й нескінченні ігри;
- в) кооперативні й некооперативні ігри;
- г) антагоністичні ігри та ігри з постійною різницею.

Тема 8. Ризик на фінансовому ринку.

Дайте визначення такого поняття:

Оцінка віддачі.

Мінливість результату.

Віддача від вкладених коштів.

Ризик портфеля.

Ефективність портфеля.

Модель оцінки капітальних активів.

Метод лінії надійності ринку.

Метод еквівалента впевненості.

Яке поняття характеризує наведене визначення:

- Амплітуда коливань, що спостерігаються в ряді значень, якщо вони відхиляються від характерної середньої величини.
- Статистичний метод, що використовується для порівняння напрямку змін двох змінних.
- Ідея даного методу полягає в тому, щоб розділити майбутній грошовий потік на безпечну й ризиковану частини.
- Широко використовується для визначення залежності змін чистої сьогодишньої вартості проекту від зміни обсягів продажів товарів, ціни робочої чинності, матеріальних витрат, дисконтної ставки або інших показників.
- Основним припущенням моделі є те, що існує тісний зв'язок між доходами окремих власників цінних паперів і загальними доходами фондового ринку.
- Даний метод аналізує залежність ризику й доходу у випадку, коли ринок є стандартом виміру ризику.

Оберіть правильну відповідь:

1. Віддача від вкладених коштів пропорційна:

- а) ризикованості внеску;
- б) дивідендам у даному році;
- в) ціні акцій у даному році;
- г) ціні на акції в попередньому році.

2. Для підвищення надійності ефекту внеску в ризиковані цінні папери доцільно робити вкладення:

- а) в один вид цінних паперів;
- б) тільки в ризиковані цінні папери;
- в) у портфель, що містить якнайбільше цінних паперів;
- г) всі відповіді правильні.

3. Статистичний метод, що використовується для порівняння напрямку змін двох змінних, або активів у портфелі – це...

- а) метод експертних оцінок;
- б) метод аналогів;
- в) коваріація;
- г) метод аналізу доцільності витрат.

4. Найбільш популярні методи оцінки ризику грошових надходжень від фінансових інвестицій:

- а) метод еквівалента впевненості, метод аналізу чутливості реагування;
- б) метод оцінки капітальних активів, метод лінії надійності ринку;
- в) всі відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

Тема 9. Методи зниження ризику в різних сферах діяльності виробників.

Дайте визначення такого поняття:

Запобігання ризику.
Утримання ризику.
Передача ризику.
Зниження ступеня ризику.
Диверсифікованість.
Страхування.
Лімітування.
Опціонний контракт.
Ф'ючерсний контракт.
Форвардний контракт.
Своп.
Страхувальник.
Страховик.
Треjder.

Яке поняття характеризує наведене визначення:

- Просте відхилення від управлінського рішення, пов'язаного з ризиком.
- Має на увазі залишення ризику за інвестором, тобто на його відповідальності.
- Означає, що інвестор передає відповідальність якійсь особі, наприклад, страховому товариству.
- Скорочення ймовірності й обсягу втрат шляхом формування стратегії непередбачених обставин, що включає створення страхових резервів на підприємстві, розробку плану дій у разі настання ризикової ситуації.
- Являє собою процес розподілу інвестором коштів між різними об'єктами вкладення капіталу.
- Встановлення граничних сум витрат, продажу, кредиту.
- Виражається в тому, що інвестор готовий відмовитися від частини доходів, аби тільки уникнути ризику, тобто він готовий платити за зниження ризику деякої операції або управлінського рішення.
- Полягає, або в розподілі ризику між учасником і виконавцем проекту, або між продавцем і покупцем.
- Означає «огороження» і широко використовується в банківській, біржовій і комерційній діяльності для позначення різних методів страхування.
- Являє собою договір на поставку (продаж) якого-небудь активу у встановлений строк за погодженими на момент підписання договору вимогами.
- Являє собою договір на продаж (поставку) активу в майбутньому, але, на відміну від форвардного контракту, умови його стандартні у всьому крім ціни.
- Являє собою договір, відповідно до якого один з його учасників здобуває право купівлі-продажу якого-небудь активу (товару) за фіксованою ціною протягом певного періоду часу, а інший учасник за грошову винагороду зобов'язується реалізувати це право.

Оберіть правильну відповідь:

1. Засоби розв'язання ризиків:

- а) запобігання ризику, утримання ризику;
- б) передача ризику, зниження ступеня ризику;
- в) всі відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

2. Просте відхилення від управлінського рішення, пов'язаного з ризиком, – це...

- а) запобігання ризику;
- б) передача ризику;
- в) утримання ризику;
- г) немає правильної відповіді.

3. Має на увазі залишення ризику за інвестором, тобто на його відповідальності:

- а) запобігання ризику;
- б) передача ризику;
- в) утримання ризику;
- г) немає правильної відповіді.

4. Процес розподілу інвестором коштів між різними об'єктами вкладення капіталу – це...

- а) придбання додаткової інформації про результати;
- б) лімітування;
- в) страхування;
- г) диверсифікованість.

3. Поточний і підсумковий контроль знань.

3.1. Критерії оцінювання знань студентів.

Результати поточної навчальної діяльності з дисципліни «Економічні ризики» оцінюються таким чином: усне опитування, виконання практичних завдання, оцінювання результатів самостійної роботи студентів, що подаються у вигляді контрольної роботи.

Підсумком вивчення дисципліни для студентів є складання заліку, який оцінюється за двобальною шкалою: «залік» або «незалік».

«Залік» виставляється студенту, який виявив повне знання з поставлених питань, вільно володіння матеріалом, логічно й ґрунтовно відповідає на поставлені запитання, вміє застосувати отримані знання для аналізу та розробки практичної діяльності підприємства, або виявив повне знання з поставлених питань, але припускає логічну непослідовність або не може застосувати отримані знання при практичному розв'язанні завдань. При цьому студент вміє виправити неточності відповіді після зауваження викладача.

«Незалік» виставляється, якщо студент не володіє знанням суттєвих елементів навчального матеріалу, припускається грубих помилок.

В окремих випадках викладач при тестовій формі оцінки знань або при оцінці контрольної роботи може запропонувати студентів обґрунтувати свої відповіді.

3.2. Контрольні питання до заліку з курсу «Економічні ризики».

1. Проаналізуйте й обґрунтуйте, в яких умовах (визначеність, ризик, невизначеність) функціонують підприємства національної економіки.
2. Якщо керівник розглядає ситуацію недовиконання плану за доходом підприємства, що в цьому випадку виступає об'єктом і суб'єктом ризику?
3. Що є стратегічними напрямками запобігання ризику діяльності посередницької фірми?
4. Визначите об'єктивні й суб'єктивні джерела виникнення ризику діяльності українського й американського підприємств.
5. Укажіть найбільш доцільні шляхи зниження невизначеності при ухваленні управлінського рішення.
6. Що означає «визначити обсяг ризику, що може собі дозволити виробник»?
7. Чому робота у вільній зоні може створити об'єктивні передумови виникнення ризикових ситуацій на підприємстві?
8. Розробіть стратегію вибору найбільш привабливого українського підприємства з погляду мінімізації ризику.
9. Визначіть, для яких підприємств національної економіки найбільш високий і галузевий, процентний, ринковий і кредитний ризики. Проаналізуйте можливості зниження даних ризиків.
10. Які ризики особливо впливають на діяльність іноземних підприємств на ринку України?
11. Проаналізуйте, які ризики впливають на діяльність підприємств у розвинених ринкових країнах.
12. Чому систематичним ризиком не можна керувати?
13. Чим процентний ризик відрізняється від ринкового ризику?
14. Чому валютний ризик розглядається як зовнішній економічний ризик?
15. Для чого застосовується статистична теорія прийняття рішень?
16. Чим відрізняється вилка рішень від вилки шансу?
17. Які Ви знаєте групи людей за схильністю їх до ризику?
18. Що таке корисність певного управлінського рішення?
19. Які критерії можуть застосовуватися при виборі ЛПР деякого управлінського рішення?
20. Перелічіть аксіоми Неймана - Моргенштерна.
21. Як будується функція корисності?
22. Що таке зроблена інформація?
23. Як визначити очікувану вартість зробленої інформації?
24. Що таке рівень ризику й ризик часу? Що з них є величиною відносною?
25. Чому ризик вкладення коштів збільшується зі збільшенням періоду

вкладення коштів? Перелічіть економічні фактори, що впливають на цей процес.

26. Що таке премія за ризик і безпечну ставку? Як формується безпечна ставка для економічних умов України?
27. Що є показником ризикованості різних інвестиційних проектів?
28. У чому відмінність між об'єктивною і суб'єктивною імовірностями? Як вони визначаються?
29. Що є абсолютною оцінкою ризику, що виступає відносною його оцінкою?
30. Які величини використовують для визначення ризику інвестицій в умовах невизначеності?
31. Якщо дисперсія прибутковості проекту А більше, ніж проекту Б, який проект ризикованіше?
32. Чому для оцінки достоїнств одного з двох різних проектів використовують коефіцієнт варіації?
33. Що таке коефіцієнт ризику, в яких межах змінюється його значення?
34. Що таке функція віддачі?
35. Чому деякі методи виміру ризику називаються загальними, а деякі спеціальними?
36. Що є обов'язковою умовою для побудови кривої Лоренца?
37. Які дві модифікації має формула Маслоу?
38. Що містить у собі балансова модель оцінки фінансової стабільності підприємства?
39. В якому методі виміру ризику використовується область нормальної стабільності?
40. Чим характеризується безризикова область?
41. Який показник більш точно визначає період окупності інвестицій?
42. Які методи оцінки ризику належать до групи евристичних методів?
43. Що є достоїнством методу «Дельфі»?
44. При яких умовах доцільніше застосовувати метод «мозкової атаки»?
45. У чому сутність методу «сценаріїв», чим він відрізняється від інших експертних методів?
46. Чому метод БЕРІ практично не застосовується для оцінки рівня ризику окремого підприємства?
47. Для чого призначений коефіцієнт конкордації?
48. Розробіть анкету для опитування експертів з метою визначення найбільш вагомих факторів, що впливають на одержання прибутку підприємства.
49. Виступаючи в ролі експертів, проставте бали, що вказують на значущість впливи виділених раніше факторів на одержання прибутку підприємством, розрахуйте коефіцієнт конкордації. Зробіть висновки про ступінь погодженості Ваших думок.
50. Користуючись індексом БЕРІ й виступаючи в ролі експертів, дайте висновок про економічну стабільність Вашого регіону.
51. Для чого застосовується платіжна матриця?

52. Які Ви знаєте класифікаційні ознаки ігор?
53. Що таке сідлова точка? Чи завжди вона присутня в грі?
54. Що називається ризиком гравця? Як він визначається?
55. З якою матрицею працює критерій Севіджа?
56. В яких критеріях використовуються ймовірності настання станів природи?
57. Які модифікації має критерій Байєса?
58. Як диверсифікованість зменшує ризик?
59. Що краще, якщо активи портфеля реагують на ринок позитивно, або негативно? Чому?
60. Чому ринок є стандартною мірою недиверсифікованого ризику?
61. Поясніть, як за допомогою лінії надійності ринку можна розрахувати чисту теперішню вартість проекту?
62. Прибутковість акцій, якщо порівнювати її з ринковими доходами, на графіку зображена прямою під кутом 45? Що це означає?
63. Що таке аналіз чутливості реагування?
64. Як можна використати МОКА для оцінки доцільності інвестицій з урахуванням ризику?
65. Як можна вирішити проблему інфляції, якщо оцінювати доцільність інвестицій?
66. Найпоширеніші методи зниження економічного ризику?
67. Якими принципами повинен керуватися підприємець при виборі конкретних коштів дозволу ризику?
68. Що таке хеджування контрактів і опціонів? Який вид ризику вони зменшують?
69. У чому відмінність фінансових ф'ючерсів від опціонів?
70. Що таке фінансова стабільність страхових операцій?
71. Назвіть основні методи зниження валютних ризиків.
72. Сформулюйте методи зниження виробничих ризиків.
73. Розкрийте сутність методів зниження банківських ризиків.
74. При укладанні якого договору використовується франшиза?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? - М.: Финансы и статистика, 1995.-384 с.
2. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. М.: Финансы и статистика, 1996.-348 с.
3. Бачкай Т. и др. Хозяйственный риск и методы его измерения. - М.: Экономика, 1974.-221с.
4. Верчено П.І., Великоіваненко Г.І., Демчук Н.В. та ін. Ризикологія: Навч.-метод. посібник. – К.: КНЕУ, 2006. – 176 с.
5. Клебанова Т.С., Раєвнева Е.В. Теория экономического риска: Учебно-методическое пособие.-Х.: Изд. Дом “ИНЖЭК”, 2003.-156 с.
6. Лапуста М.Г., Шаршукова Л.Г. Риски в предпринимательской деятельности. - М.: Инф-ра – М, 1996.-347 с.
7. Первозванский А.А., Первозванская Т.Н. Финансовый рынок; расчет и риск.- М.: Инфа-М, 1994.-253 с.
8. Светличная Т.И. Теоретические основы курса «Экономический риск и методы его измерения». Уч. пос. -Харьков: ХГАГХ, 2000.-144 с.

Додаткова:

1. Тони Раис, Браин Коили. Финансовые инвестиции и риск. Пер. с англ. - К.: Торгово-издательское бюро ВНУ, 1995.- 590 с.
2. Ханк Д.Э., Уичерн Д.У., Райтс А.Дж. Бизнес-прогнозирование, 7-е изд.: Пер. с англ.. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2003. – 656 с.: ил.
3. Інтернет-портал для управлінців, статті, <http://www.management.com.ua>.
4. Інтернет-видавництво про маркетинг, статті, www.marketingmix.com.ua.

Навчальне видання

Методичні вказівки для самостійного вивчення курсу «Економічні ризики» (для студентів заочної форми навчання напряму підготовки 0501 – «Економіка та підприємництво» (6.030504 – «Економіка підприємства», 6.030509 – «облік і аудит») і слухачів другої вищої освіти спеціальностей 7.050107 – «Економіка підприємства» і 7.050106 – «Облік і аудит»)

Укладачі: Юлія Юріївна Леонт'єва,
Катерина Олександрівна Кожокіна

Редактор: М.З.Аляб'єв

План 2008, поз.124 М

Підп. до друку 04.06.08
Друк на ризографі
Тираж 120 пр.

Формат 60x84 1/16
Ум. друк.арк. 1,2
Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Харківська національна академія міського господарства
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 731 від 19.12.2001